

Barth hatása a romániai református egyház teológiájára

in: Református Szemle, Kolozsvár, 1966./5-6., 341-365.

Barth Károly hatása teológiánk utóbbi négy évtizedének legjelentősebb irodalmi meghatározója. De e tény elismerése mellett sem redukálható e kor teológiai élete a „dialektikai” irány hazai befogadására és továbbplántálására. Így, ha e négy évtized valamelyik jelentős munkáját nem említi e beszámoló, az legfőként azért történik, hogy ne szélesítsük a címben megjelölt témát jelenkori teológiánk általános jellemrajzává. A hatást is szűkített értelemben vesszük: a dialektikai teológia képviselői közül csak Barhtal foglalkozunk, s csak a művei által keltett közvetlen irodalmi visszhangokat gyűjtjük össze.

1. Az első állásfoglalás

A negyven év előtti teológiai helyzetkép részletes megrajzolása alól felment az, hogy 1925-ben jelent meg *Makkai Sándor* összefoglaló teologia-története: „*Az erdélyi református egyházi irodalom 1850-től napjainkig*”. Tanulmánya három nemzedékre osztva tárgyalja a jelzett korszak teológiai irodalmát: a) 1850-től 1895-ig, a kolozsvári teológiai fakultás alapításáig az első nemzedék ideje. Központja a nagyenyedi teológiai akadémia. Makkai elsősorban ezt a korszakot: nevezte liberálisnak: „alaptörekvése a vallásnak a tudományos világnézettel való szabadelvű összehangolása”. – b) 1895–1918 a második nemzedék munkásságának kora, központja a kolozsvári teológiai fakultás. E korszakot egyfelől a teológiai liberalizmus továbbélése (Nagy Károly professzori munkássága), másfelől egy, a személyes keresztyén életet hangsúlyozó biblikus irány (Kenessey Béla munkássága) jellemzi. – c) 1918 után indul meg Makkai szerint a harmadik theologus nemzedék irodalmi jelentkezése, amelyet a megelőző kettőt „magában egyesítő és egyúttal felülhaladó új irány” határoz meg.

E nemzedék teológiai programját az ugyancsak 1925-ben megjelent „*Öntudatos kálvinizmus*”-ban foglalta össze. Itt a teologia feladatairól így ír: „A teologia az élő és megelevenítő Ige tudománya, amely a Biblia és az egyház tényeit egy új szempont alatt nézi és vizsgálja: mint olyan kifejezéseket, melyeknek burkában ... értékek rendszere rejlik; ennek a vallásos értékrendszernek a kibontása s az egyház élettevékenységeiben való építésre előkészítő elágaztatása a teologia tudományos feladata”. Aki a mai teológiai szemlélettel olvassa Makkai Öntudatos kálvinizmusát, megállapíthatja, hogy a vallásról, konfesszióról, Bibliáról, egyházzól kifejtett nézetei közel állanak a megelőző két nemzedék tanításához, közelebb, mint Makkai 1932 utáni irataihoz. A tanulmány 1925-ös olvasói azonban elsősorban arra figyeltek, amit a cím szerint újnak ítéltek: arra a kísérletre, amely által a vallásos értékrendszer egyházunk élettevékenységében határozott kálvinista jelleget nyerhet. Ez a kálvinista megújulás magában foglalta az 1920-ban újra kiadott Heidelbergi Kátét {342/343} és az egyházfegyelemnek, az istentiszteleti rendnek és a belmisszió egyházasításának tervbe vett reformjait.

1926-ban Makkai Sándort a Kolozsvári Egyházkerület püspökké választotta, s vele a teologia „harmadik” nemzedékének konfesszionalista reformprogramja az egyházi élet minden fórumán jelentkező megújító mozgalommá erősödött. E mozgalom keretében szólal

meg nálunk először Barth theológiája Tavaszgy Sándor interpretációjában. A reform-hangulat kétségtelenül elősegíthette azt, hogy a magát liberális-ellenesnek tekintő konfesszionális örömmel fogadja a theologiai liberalizmust ténylegesen elvető barthi theológiát. A két irány közötti különbség s ezzel együtt a két irány közötti döntés szüksége csak fokozatosan világosodott meg. Mivel Makkai Sándor későbbi munkássága szintén Barth hatása alatt fejlődött, nem lenne igazságos most idézni 1925-ös dolgozatának a Szentírásról és Isten Igéjéről szóló tételét, de rámutatunk arra, hogy ez volt az a tan, amelyben Barth gyökeresen új és gyökeresen reformátori volt. Végző fokon az Írás-értelmezés különbsége miatt nem válhatott Barth hatása az „építő” theológiát meggazdagító tényezővé, hanem új kezdeté kellett válnia. Barth hatásával olyan megújulás indult meg, mely nem a megelőző 75 év eredője volt, hanem sokkal őszibb és egyetemesebb tanúk szolgálatának folytatása.

a) *Tavaszgy Sándor* első részletesebb Barth-tanulmánya elsősorban a Kijelentés központi jelentőségére való rámutatással szolgálta egyházi irodalmunk új orientációját. „*Az emberi élmény és az isteni kijelentés*” (8 közlemény *Az Út* 1925. és 1926. évfolyamában) ismertette először Barthnak a „Römerbrief” második kiadásában, „Das Wort Gottes und die Theologie” című tanulmánykötetében és a „Zwischen den Zeiten” folyóiratában kifejezett theologiai álláspontját. „A mai protestáns theológiában mind diadalmasabban tör utat a még mindig uralkodó liberális szellemű immanens theológiával szemben egy objektív és reformátori szellemű transzcendentális theologia ... az emberi „élmény” és az isteni „kijelentés” az a két jegecesedési pont, amely körül a két nagy irány elhelyezkedik”. Az utóbbi irány jellemzéséről négy vonást emel ki. E theologia a) reformátori – azaz ugyanazok a célok hatják át, mint a XVI. századi reformátorok theológiáját; b) biblikus – tárgyaúl és feladatáúl az isteni kijelentést fogadta el úgy, amint az Isten Igéjében előttünk van”; c) kritikai jellegű – „túlment a liberális, a vallástörténeti, a pszichológiai-értékelméleti szemléleteken és módszereken ... minden jelenleg fennálló theologia korrektívuma kíván lenni”; d) eszkhatologikus – a vallás történeti világa és Isten világa között nincs kontinuitás, a fejlődés nem vezet Isten országa földi megvalósításához, „de Isten kijelentő akarata áttöri a kettő közötti differenciát, s kijelentésében megjelenik ebben a világban.”

Tavaszgy tanulmányának sajátosságát mutatja a tanulmány alcíme: „Bevezetésül egy transzcendentális theológiába”. Bár a jellemzésben kiemeli, hogy Barth valószínűleg elutasítaná a theologia „transzcendentális” jelzőjét, úgy látja, hogy mégis ez fejezi ki a legjobban az újreformátori irányt. A transzcendentális kanti fogalma az analógia, mely szemlélteti a kijelentésnek a theologia rendszerében elfoglalt helyét: a szubjektív hiten túl a hitet tehetségesítő objektív kijelentésig kell visszamennünk”. Tavaszgy Sándor Kant-tanulmányai nyitották fel az ő számára és növekvő számú tanítványai előtt is Barth theológiájának ajtaját. Így fogalmazza {343/344} meg e tanulmány a barthi theologia programját egyházunk számára: „Merőben meg kell fordítani egész vallásos gondolkodásunkat, s véget kell vetnünk az abban uralkodó antropocentrikus szempontnak, és következetesen érvényesíteni kell egy tiszta theocentrikus szempontot, amely lehetetlenné teszi tovább Istennek az ember szolgálatába való állítását, és kizárja a Krisztus művének emberi érdekből való felfogását”.

b) A theocentrikus szempont következetes érvényesítése nem mehetett végbe másként, csak a liberalizmus harmonizáló törekvéseinek félretételével. Barth műve áltál váltott ki oly hamar egyetemes visszhangot, hogy a theologia igazi szituációját a „krízisben”, a „válság”-ban jelölte meg. Minálunk ezt a leleplező szerepet Tavaszgy Sándor 1925–1929 közötti tanulmányai végezték el. Tanulmányai 1929-ben „*A Kijelentés feltétele alatt*” címen összegyűjtve is megjelentek.

Fel kell vetnünk a kérdést: mi az a válság, amelynek nem annyira a bebizonyítására, mint inkább bevallására készítette Barth a protestáns theológiát? Kezdetől fogva világos volt, hogy nem az első világháború utáni nyugati szellemi válság egyházi vetületét kell e theologiai

írásokban keresni. „*A kijelentés és a hit*” című tanulmánya a hitnek nem idői, hanem lényeg szerinti ellentmondásait tárta fel: „a hit határozott bizonyosság és biztos ismeret valamiről, ami nem fogható meg, quod non capit”. Kálvin hit-fogalmának újraértelmezése nyújtott segítséget ahhoz, hogy elhangozzék a hit új meghatározása. Egy olyan helyzetben amikor egyházunkban a legjobbak legjobb törekvéseit a hit-építés hatotta át, e tanulmány kinyilvánította: „a hit semmire fel nem építhető, mert a hit aktivitása teljesen Istentől van”, s a hit a mi oldalunkról olyan paradoxon, amit a „Sprung ins Leere” („ugrás az ürességbe”) fejez ki; a hit önmegüresítési aktus, amely Isten ítéletének hatása alatt jön létre, mint Isten megváltó cselekvése.

A „*Hitvallásunk igazsága*” című tanulmány a Heidelbergi Káténak Isten Igéjéhez való viszonyát tárgyalva a hithez hasonlóan feltárja a keresztyén élet alapvető ellentmondását is: „Az Istenben való szent életnek – emberi oldalról tekintve – nincs folytonossága, hanem minden szakaszban töredezett, megszakításokkal tarkított: a keresztyén élet éppen annyira dialektikai természetű, mint a keresztyén gondolkodás.”

„*Az egyház református dogmatikai felfogása*” című tanulmány a Römerbriefet idézi ott, ahol arra mutat rá, hogy az egyház életében sem átmeneti nehézségek vagy problémák okoznak gondot, hanem az egyház permanens krízisei: „Az egyház, eltekintve egy bizonyos időben előálló fogyatkozásaitól, bűneitől és nyomorúságaitól, szakadatlanul a legsúlyosabb szükségben s ebből kifolyólag meg nem szűnő válságban él; abból következik ez, hogy – a reformátori dialektikai theologia nyelvén kifejezve – a lehetetlent lehetségessé, azt, ami mennyei, földivé teszi, az istenit realizálja, mint emberi-történelmi vállalkozás az isteni élet valóságának akar a csatornája lenni.”

c) Tavasz Sándor tanulmányai egyre szélesebb körben ébresztették fel az új theologia megindító iránti érdeklődést. Így jelenik meg Tavaszynak 1929-ben: „*A dialektika theologia problémája és problémái*” c. hatvanoldalas ismertetése. Barth eddig említett művei mellett prédikációira is hivatkozik, az I. Korinthus 15-ről írott exegetikai művére („Die Auferstehung der Toten”), valamint 1927-es dogmatikai bevezetésére. Ismerteti {344/345} továbbá E. Thurneysen, E. Brunner és F. Gogarten munkásságát, utal R. Bultmannra és Heinrich Barthra is.

A dialektika theologia problémája, a kat'exochén theologiai probléma: Krisztus megtestesülése. – „Probléma ez számunkra nem abban az általános tudományos értelemben, mintha mi felette úgy uralkodnánk, amint uralkodik pl. a természettudomány az ő anyaga és tárgya felett, hanem abban az értelemben, hogy ez a csomópontja vagy metszőpontja a különféle theologiai kérdéseknek”. Nem az „eszme megvalósulásának” tanáról van szó a liberalizmus értelmében, hanem Jézus Krisztus történetéről, az apostoli hitvallásban kifejezett igazság bibliai-exisztenciális értelmezéséről. Az Ige testlétele örök alapja és kezessége Isten ismeretének. központi probléma alapján világítja meg a tanulmány a dialektika theologia problémáit. Füzetének azonban nem az ismertetésben, hanem az állásfoglalásban van jelentősége.

A tanulmány zárófejezete „A dialektika theologia kritikája” a Barth theológiájával való azonosulás hangján válaszolt az e theologia ellen hangoztatott három vádpontra. Az első vád: dialektikai kritikájával annyira elválasztja a szuverén Istent és a teremtmény-embert, hogy veszedelembé kerül közöttük a találkozás lehetősége. A második vád: E theologia az embert bizonytalanságban hagyja, mert nem szól a hitbizonyosságról és az üdvbizonyosságról. A harmadik vád: Isten és ember elválasztásával, veszélyezteti az általános emberi haladás és a vallás liberális kapcsolatát. E vádak mögül a theologiai liberalizmus, a konfesszionizmus, a kultúrprotestantizmus tiltakozása hangzott. Tavasz Sándor elutasítja e vádakat, és bizonyosságot tesz az új theologiai irány igazsága mellett: „A dialektika theologia érvényesíti azt az igazságot, hogy Isten Isten ..., csak ebbe az Istenbe vetheti az ember a hitéből származó bizalmat és reménységet. Csak ehhez az Istenhez lehet a Jézus Krisztusban, a Szentlélek által

imádkozni ..., a dialektika theologia minden tanítása arra utal, aki felette áll minden dialektikának: Jézus Krisztusra.”

2. Régebbi theologiai irányaink korrekciója

Tavaszy Sándor írásai közel hozták a Barth-i theológiát, kikerülhetetlenné tették a mellette vagy ellene való állásfoglalást. Az 1930 áprilisában tartott nagyenyedi tudományos theologiai konferencia nyílt színvallásra kényszerítette egyházunk theologusait. Ez az állásfoglalás átmenetileg megoszlást hozott. Az idézett Makkai-tanulmány felmutatta, hogy a Schleiermacherrel elinduló modern theológiának háromnegyed százados múltja volt egyházunkban; kétségtelenül nagyon felszínes lett volna hatása, ha 75 éves magvetése az első ellenkező fuvallatra nyom nélkül tűnt volna el.

a) Tavasz Sándor volt e konferencia első előadója: „*A dialektika theologia mint a theologiai irányok korrekciója*” (előadása a következő évben a Theologiai Fakultás „Dolgozatok a református theologiai tudomány köréből” című sorozata 7. számaként jelent meg.) A tanulmány a legsürgetőbb feladatra vállalkozott: kritikailag tisztázni a Barth theologiai hatására előállott új helyzetet.

Fel kellett mutatni azt, hogy az új állásfoglalás tükrében mi a reformáció igazi lényege, és mi nem reformáció. „Amint a dialektikai theologia rádöbbsent arra, hogy az Isten Igéjének egészen rendkívüli és semmivel össze nem mérhető jelentősége van a theológiában, rájött arra is, hogy {345/346} a reformáció helyesen csak az Isten Igéjéhez való viszonyában ítélni lehet meg.” Az előadás elsősorban a liberális és vallástörténeti iskolák ellenében emeli ki a dialektika theologia reformáció-értelmezésének sajátosságait, de a különféle konfesszionalista felfogásokat is elutasítja. Azok sem értették meg a reformációt, akik abból csak azt emelték ki, amit a reformátorok önmaguktól tettek. Az új irány reformáció-felfogása Kálvin szavait követi, aki így szolt: „kezdetben nem Luther beszélt, hanem Isten villámlott az ő ajkai által, s manapság is nem mi beszélünk, hanem Isten mutatja ki erejét az égből”.

Még döntőbb volt az előadásban a modern theológiához való új viszony tisztázása. Tavasz ezen a konferencián ismertette részletesen Barth Schleiermacher-tanulmányait, s a dialektika theologia szellemében részletesen bírálta a XIX. századvégi hazai theológiát, az „enyedi iskolát”. A jelenkor felé haladva Tavasz Barhtal megegyező módon bírálta A. Ritschl theológiáját, valamint E. Troeltsch postumus hittanát is. A szükséges és óhajtott tisztázást azonban csak részben érte el. A bírált „enyedi theologia” időben, Ritschl és Troeltsch művei térben távol álltak theológiánk 1930-as meghatározóitól. A kényesebb feladatra: Ritschl és Troeltsch itthoni paralel-jelenségeinek bírálatára, a hazai theologia „második” és „harmadik” nemzedékének elemzésére a tanulmány sajnos nem tért ki.

b) *Makkai Sándor előadása*, az enyedi konferencia második pontja, az elhallgatott kérdések oldaláról megkísérelhette e nemzedékek tanításai érvényének fenntartását. Az előadás nem jelent meg nyomtatásban, csak hallomás utáni bő vázlatát publikálta Az Útban Tavasz Sándor. Makkai főbb tételei a következők voltak:

– Az öntudatos kálvinizmus és a hitvallási öntudatosság készítették elő egyházunkat a dialektika theologia befogadására; mivel theológiánk „építő” theologia volt, a dialektika theologia nem hozott novumot.

– A dialektika theologia olyan egyházi jelenségek ellen irányult, amelyek egyházunkban ismeretlenek vagy jelentéktelenek. Nálunk nincs szükség a szubjektív romantikus kegyeskedés ellen küzdeni, nincs szükség az élménykeresztységet kritizálni”; nálunk „nincs üzemiesített belmisszió és nincs a svájcihoz hasonló raffinált kulturális élet”. A dialektikai theologia elfogadható mint theologiai korrekció, de visszautasítandó mint irány.

Barth theológiája körül megindult egy olyan vita, amelyben a theologiai megújulás igazi útjának keresése mellett egy bizonyos hangulati állásfoglalásnak is volt szerepe. A Makkai

előadását követő közvéleményben az a törekvés nyilvánult meg, hogy miként lehetne a hazai „építő” teológiát, – kiemelve annak konfesszionális-egyházi elemeit – egybekapcsolni Barth bizonyágtételével. Ha Barth neve valóban csak egy teológiai iskolát jelentett volna, talán létrejön egy újabb egyeztető programmirat. Akik ez ellen tiltakoztak, nem Barth gondolatait vagy teológiai módszerét védelmezték, hanem Barth műveiben az Isten Igéjére, mint egyetlen kiinduló pontra és egyetlen feladatra való rámutatást. Ez adott súlyt állásfoglalásuknak. Isten Igéje nem rendelhető azok alá az egyházi célok alá, amelyeket az építő teológia hirdet.

A Barth-vita ilyen módon a teologia központi problémáját érintette; s ahogyan e kérdés jelentősége nyilvánvalóvá lett, hamar megszületett {346/347} benne a valóban teológiai felelet is. Kialakult teológiánk „barthianus” egysége. Makkai Sándor az 1931. év végén, az egyházkerületi közgyűlés fórumán, *püspöki jelentésében* a következő nyilatkozatot tette: nagyenyedi és kolozsvári tudományos teológiai konferenciáink „határozottan felhívták lelkészeink figyelmét arra, hogy legfőbb szükségünk és talán legvégső alkalmunk most az isteni kijelentés igazi megismerőivé és hűséges, engedelmes átadóivá lennünk. Itt a legfőbb ideje minden emberi öncélúság feladásának, minden emberinek a Kijelentés feltétele alá állításának, s viszont Isten akaratát az emberre nézve megragadó izenetté, parancssá tenni.” Mivel a vitákban sokszor úgy tűnt fel, mintha Barth teológiája hasznosítható lenne egy más, a Tavasz interpretációjától független összefüggésben, Makkai ez alkalommal lojálisan elismerte Tavasz és a vele együtt állást foglaló teológiai professzorok tanításának helyességét. „Teológiai tanáraink buzgó tudományos munkával hirdetik a teológiai gondolkodásban beállott és szükségszerű megújulás igazságát. Azoknak a prófétai és reformátori igazságoknak, melyek az élő Isten szuverenitásaért hadat izennek minden emberi önhittségnek, önelégültségnek, befejezettségnek, kétségtelenül megvan az aktuális nagy jelentőségük a mi egyházunkra nézve, mely úgy találhatja meg jövődjét, ha pásztora és hívei Krisztusnak engedelmeskedve élnek”.

c) A teológiai irányaink tisztázásáért megindult vitának, az enyedi konferenciát követő mozgalomnak jelentős irodalmi emléke Nagy Géza 1930-ban kiadott tanulmánya: „*Barth teológiájának előzményei, kritikája és jelentősége*”. Addig, amíg Makkai Sándor az építő teologia hazai eredményeivel igyekezett összekapcsolni Barth művét, Nagy Géza egyetemes teológiatörténeti összefüggésben mutatja fel azt, hogy mily sok szál kapcsolja a Barth teológiájában jelentkező novumot a megelőző évszázad pozitív törekvéseihez.

A tanulmány súlypontja azonban nem az előzmények felmutatása, hanem a kritika. Olyan kérdéseket vet fel Nagy Géza, amelyek azt keresték, hogy hogyan lehet pozitív módon meghatározni az „emberi” helyét a Kijelentésen felépülő és Isten szuverenitását kifejező teológiában. Ismételten kifejezi: egyet ért azzal, hogy Barth a vallástörténet és valláspszichológia ingatag alapja helyett újból a Kijelentést tette a teologia fundamentumává, de számon kéri azt az emberi-egyházi-kegyességi folytatást, amelyik az Igét mint kezdetet követi. Az Igével megegyező élet megvalósulásának érdeke készítette arra a tanulmányírót, hogy kifejezze Harnack, Otto Ritschl és Kolffhaus Barth-bírátaival való egyetértését. Az említett bírálókra hivatkozva kérdezi, hogy mi a tudat és az ész teológiai funkciója, keresi a keresztyén életben a személyesség kifejezését s az egész teológiában azt a „szigorú egyértelműséget”, „világosságot”, mely a hívek serege neveléséhez elengedhetetlenül szükséges.

Nagy Géza tanulmánya a legkomolyabb elemzés, mely egyházunkból Barth teológiáját bírálta. A mód, ahogyan Barthot értelmezte és ahogyan bírálta, azt a felelős aggodalmat fejezte ki, azt a kívánalmat, hogy Barth Ige szerinti bizonyágtétele valóban épüljön be a lelkekbe. Célja az volt, hogy Barth a maga igazi küldetése szerint gazdagítsa meg egyházunkat. Jelentőségét tanítása prófétai jellegében látta: „Szerintem – írja a befejezésben – a prófétai feddésért lehetünk leghálásabbak Barthnak. Amilyen komoly leszámolásra indít a

theológiában az Istenhez való mélységes {347/348} alárendelt viszonyunk hangsúlyozásával, éppen olyan megdöbbentő a figyelmeztetése, amikor az egyház öntudatosítására, az igehirdetés érzelgős és esztétikus alakjával való szakításra, az Istennel való komoly leszámolásra, az Ő Igéje szilárd alapjára való helyezkedésre int minket”. E tanulmány nem azt akarta, hogy Barthtal igazoljuk önmagunkat, hanem azt, hogy megőrizve theologiai hagyományainkat, azok megbecsülésével hallgassunk Barthra, s útmutatása nyomán térjünk a theologia igazi megújító forrásához, az Igéhez!

3. Az Isten Igéjéről szóló tanítás jelentősége

Barth theológiája befogadásával kapcsolatban nemcsak azt kell megvilágítanunk, hogy ez hogyan ment végbe, hanem azt is, hogy hatása miben jelentkezett. Volt-e és melyik volt az a tanrészlet, amelyik előbb vagy mélyebben járta át nálunk a theologus szíveket és elméket? A kérdést pozitíve válaszolhatjuk meg. Legelőbb és legmélyebben Barthnak az Isten Igéjéről szóló tanítása befolyásolta egyházunk theológiáját.

a) Barth dogmatikai prolegomenájának ismertetése vezeti be theologiai munkánk új szakaszát. Az 1927-ben kiadott „*Die Lehre vom Wort Gottes*”, a *Die christliche Dogmatik I.* kötetét ismertette Tavaszy Sándor Az Út 1929. évfolyamában (3 közlemény, 26 lap). Dogmatika és igehirdetés szoros kapcsolata jellemzi az új theologiai irányt: „Barth sajátos és eredeti tanítása szerint a dogmatika arra hivatott, hogy az Isten Igéjének igazságát tudományos formában előterjessze az igehirdetés, a dogma és dogmák alapján, azzal a céllal, hogy Isten Igéjének hirdetése öntudattal történjék”.

Barth azonban nem pusztán a célban és az alkalmazásban, hanem a középpontban: az Ige értelmezésében mutatta fel az igehirdetés döntő jelentőségét. „Isten Igéje három határozott alakban jön hozzánk: 1. mint prédikáció, 2. mint Kánon, 3. mint kijelentés. Hangsúlyozzuk, hogy itt nem háromféle isteni Igéről van szó, hanem Istennek ugyanazon Igéje három alakjáról”. A prédikáció Ige-voltának kimondása és a Kijelentései való kapcsolata azáltal kapott konkrét tartalmat és erős fundamentumot, hogy Barth központi jelentőséggel tanította a Szentírásnak Kánonként való értelmezését.” A Szentírásban nem kegyes emberek szólnak hozzánk saját vallásos élményeikről, hanem Isten szól, s a saját szavát szólja.” „A bibliai szöveg mint Isten Igéie kíván hozzánk szólani és mint ilven kíván általunk hallgattatni”. A Kijelentés theologiai meghatározására irányuló fáradozás és a prédikáció existenciális jelentőségének helyreállítása lehetővé vált abban a pillanatban, amikor a theologia a reformátori „*sola Scriptura*” értelmében újra felismerte a Biblia igazi jelentőségét.

Borbáth Dániel 1931-ben kiadott dogmatikai értekezése: „*A vallástörténeti és a dialektikai theológiának a Kijelentésről szóló dogmatikai tanítása*” az Ige három alakjáról szóló barthi tan jelentőségét kiemelve, Barthot K. Hartenstein szavaival: „a Kijelentés bizonyosságtevőjének” nevezi.

Barth dogmatikai prolegomenája határozta meg újabb theologiai irodalmunk legfontosabb kézikönyvét, Tavaszy Sándor 1932-ben megjelent „*Református keresztyén dogmatikáját*”. Az értékelésével kapcsolatban felvethető kérdések közül itt csak arra keressük a választ, hogy tartalmilag miben érvényesült benne Barth hatása? A Barth-idézetek alapján úgy látjuk, hogy e szempontból különösen három fejezet fontos: a dogmatika módszere (7. §.), a Szentírás mint Isten Igéje, a Kijelentés és a történet {348/349} viszonya (17-18. §.) és a krisztológia (32-48. §.). A súlypont a Kijelentés értelmezésére esik, a barthi Ige-tanításnak az egész dogmatikát bevezető és megalapozó fejezetére. Anélkül, hogy azt akarnánk kiemelni, hogy mi Barth írásaiban a legjellemzőbb vagy centrális jelentőségű, megállapíthatjuk, hogy a Tavaszy Sándornál jelentkező Barth-hatást és állásfoglalása nyomán theológiánk „barthiánizmusát” elsősorban az Isten Igéjéről szóló tan határozta meg. Barth hatása egyúttal aktivizálta „igazhitű” theologiai örökségünket – e tannal kapcsolatban pl. elindította a II. Helvét

Hitvallás renaissance-át egyházunkban. Más pontokon a barthi hatás a modern theologia átértékelt, de fenntarthatónak ítélt eredményeivel ötvöződött. Tavasz, akinek kritikái látása oly világosan jelölte ki Barth theologiátörténeti helyét, ugyanolyan tisztán határozta meg a Dogmatika előszavában Barthhoz való saját viszonyát is: „Mindenek előtt Isten Igéjének a hatása után vágyakoztam, és őszintén igyekeztem az Ige világításában látni nagy kérdéseinket. Nagyon sokat tanultam Barth Károlytól és Brunner Emiltől, korunk eme igazán nagy és a hit szenvedélyétől hajtott theologusaitól, és általában a dialektikai theológiától ... Azt azonban nem igénylem, hogy minden kikötés nélkül, iskolás értelemben dialektikus theologusnak tartson valaki, de ha valaki annak tart, nem megbélyegzésnek, hanem megtiszteltetésnek fogom venni..., ha elmondhatom, hogy nagyon sokat tanultam a dialektikai theológiától, hozzátehetem, hogy a legtöbbet tanultam Kálvintól ... amit a dialektikai theológiától tanultam, Kálvinnal mértem, Kálvint pedig a Szentírásban foglalt Igével, ezt pedig a testté lett, élő Igével: a Krisztussal.”

Tavasz dogmatikája alakítja ki azt a látást egyházunkban, hogy Barth és Kálvin lényegében egyet tanítottak. Nem kell e helyen cáfolnunk vagy helyesbítenünk a képet, hanem arra kívánunk rámutatni, hogy egy pontról ez a harmónia feltétlenül igaz, és pedig annak a homiletikai megújulásnak a szemszögéből, amelyik egyet akart és akar ma is: igehirdetésünket az Ige kizárólagos uralma alá helyezni! Dávid Gyula helyesen mutatott rá mindjárt megjelenése idején arra a szolgálatra, amivel Tavasz dogmatikája támogatta a prédikációt: „A theológiának csak a Kijelentés alapján, és pedig amint a Kánonban benne van és csak az egyházi igehirdetéssel kapcsolatban van létjogosultsága ..., e dogmatika is alapjában az igehirdetésért íródott.”

b) Barth prédikációi és művének homiletikai részletei mint illusztrációk és bizonyságok szolgálták az Isten Igéjéről szóló tan elfogadását. Az első Barth-fordítás az Út 1927. évfolyamában jelent meg: A Szentlélekről szóló bibliai elmélkedés. Az Út 1929. évfolyama az 1927. évi Dogmatika homiletikai vonatkozású részletének fordítását közölte: „Az igehirdetés mint vakmerőség és lehetőség.” A fordítások sorában a legjelentősebb Dávid Gyula 1932-ben kiadott prédikációs kötete: „Isten és a kenyér” (Barth K., Brunner E. és Thurneysen E. válogatott egyházi beszédei). A „Suchet Gott, so werdet ihr leben” (második kiadás), „Komm, Schöpfer Geist” (harmadik kiadás) és a Zwischen den Zeiten alapján 16 Barth és Barth-Thurneysen-prédikációt közölt (ezenkívül 8 Thurneysen és 4 Brunner prédikációt). Lelkipásztoraink e kötetből tanulták meg, hogy mit jelent az a nyugtalanító prédikáció, mely harmonizálás nélkül közvetíti Isten megszólítását, előkészíti az ember „kegyelemre” való maga-megadását. A kötet ismertetője, Gönczy Lajos Az Út 1933. évfolyamában a legmagasabb {349/350} rendű minősítéssel ajánlotta e prédikációkat: „igazi prédikációk, hatalmas, élő bizonyságok arról, hogy nemcsak lehet, hanem így is kell prédikálni”. Hogy e prédikációskötet valóban több volt a lelkészeknek nyújtott homiletikai segítségnél, s hogy egyházunk megújulását a dialektikai theológiával való egységben mozdította elő, azt helyesen ismerte fel Eduard Thurneysen, aki a szerkesztőhöz intézett s a kötet előszavában közölt levelében a következőket állapította meg: „elhatározásából arra következtek, hogy egyházuk lelkészei a theologia és igehirdetés megújulásának nagy gondjában belsőleg velünk együtt éreznek és dolgoznak: ez természetesen megörvendezett és megerősített.”

1932-ben átdolgozott formában indul meg a nagy „Egyházi Dogmatika” máig befejezetlen folyama. Nem volt szándékosság abban, hogy folyóirataink Barth e fő művéből eddig csak az Isten Igéjéről szóló tant tartalmazó I/1 és I/2 köteteket ismertették részletesen (a későbbi köteteket már nem!), de ez a körülmény is ahhoz járult hozzá, hogy egyházunkban Barth theológiája elsősorban mint az Igéről szóló tan nyerjen elismertést és befogadtatást.

c) Barth theológiája alapján elsősorban egy új homiletikai irodalom bontakozott ki egyházunkban. E diszciplina első irányt kereső cikkét 1930-ban publikálta Az Út Dávid

Gyulától: „Újabb homiletikai problémák” címen. Ezzel majdnem teljesen egyidőben hangzott el az enyedi konferencián Gönczy Lajosnak az új irányú homiletikát megalapozó írása: „Az igehirdetés tényezői egymáshoz való viszonyukban”. „Az igehirdetés új felfogása a régitől abban különbözik, hogy az Ige mivoltának igazi meglátása és érvényesítése által az Igehirdetés három tényezőjét (Ige, igehirdető, igehallgató gyülekezet) a régi visszás, antropocentrikus mód helyett theocentrikusan kapcsolja össze”. „A prédikáció emberi lehetősége a Szentlélekért való esedezéssel áll vagy esik, a Szentlélek által Isten a *maga* Igéjét mondja és hallatja; s az ő egyházának szolgálatát elfogadja.” Ennek az új alapvetésnek lesz szemléltetője (és bizonyos jó értelemben jelszava is!) a textusfelvételt bevezető új votum: „nemcsak formalitás, hanem az egész beszédre kihat, hogy a textus-felvételnél azt mondom-é: – Istennek Igéje, amely által ebben az órában szól hozzánk az Úr, meg van írva, stb. – vagy azt – Az az Ige, amelynek alapján veletek társalkodni akarok –”.

Az igehirdetés tényezőinek theocentrikus kapcsolata jelenti igehirdetésünk tartalmi és formai megújulását. „*Tartalmi* szempontból az következik, hogy Isten megszűnik pusztán quietivum s motivum, egyszóval eszköz lenni az emberre nézve. Isten szuverén szent Úr, aki mint ítélő és kegyelmes akarat, tehát cselekvő személy áll szemben emberrel és világgal”. „*Formailag* a theocentrikus beállítás komoly textusszerűséget jelent, amely a téma kedvéért sohasem követ el erőszakot a textuson, de a textus kedvéért készséggel feláldozza a témát, vagy az igehirdető különben bármily csillogó gondolatait. A Szentírás alapján, a textussal a legszorosabb kapcsolatban kell prédikálni – követeli Barth. Az előadás szerényebb, alázatosabb és tiszteletteljesebb; a heroldnak nem illik, Isten előtt nem lehet deklamálni.”

Tavaszy Sándor dogmatikájának hatása alatt írt homiletikai tanulmányt Nagy József „*A dialektika theologia és Kálvin homiletikai kritikai szempontjai*” címen (Református Szemle, 1936), mely Barth és Kálvin {350/351} jellemzett harmonizálása útján ismerteti az igehirdetés egyházat teremtő munkáját: „a prédikációt nem lehet többé valami mellé vagy valami alá rendelni az istentiszteleten belül; a prédikáció nem is az istentisztelet legfontosabb alkotó része, nem alkotó rész – hanem az egész egyház a prédikáción épül fel, az Igén, a Kijelentésen”. A prédikáció e központi jelentősége teszi oly fontossá annak kritikai tisztázását, hogy mi Isten szava és mi az ember szava a prédikációban, s e viszony meghatározása érdekében fejti ki Barth (és Brunner) és Kálvin e kérdésre vonatkozó megegyező tanítását.

László Dezső „*Az Anyaszentegyház élete és szolgálata*” (1938) című magántanári tézise theologiai alapvetésében a dialektika theologia figyelmeztetéseiből indul ki. Bár a dialektika theologia jellemzésére 1938-ban még nem érkezett el az idő, időtálló az a megállapítása, hogy Barth (és ez irány többi képviselője) a theologia egészét tette gyakorlativá. A dolgozat célkitűzése ennek megfelelően „a theológiának *mint* gyakorlati theológiának” az egyház élete és alapkérdései alapján való meghatározása. László Dezső tanulmánya több vonatkozásban is törekedett arra, hogy Barth szempontjait az addigi hazai interpretátoroknál következetesebben érvényesítse. Ez az állásfoglalás jutott szóhoz pl. Niebergall gyakorlati theológiája bírálatában. Továbbá egyes alapvető kérdések új meghatározásában, mint amilyen az egyházfogalom konkrétizálása, a gyülekezet és az egyház azonosságának kiemelése. Az egyházunkban kialakuló „barthiánus” homiletika összefüggésében legfontosabbnak látjuk az egyház munkáinak Isten Igéje alapján való meghatározását: „az egyház munkája nem más, mint szolgálat Isten Igéje körül. Az egyházat lényegében határozza meg, mert létrehozza és fenntartja Isten Igéje, éppen ezért az egyház munkája sem rendeződhetik el más valóság, mint Isten Igéje körül.”

László Dezső gyakorlati theologiai munkája, ugyanúgy, mint Tavasz Sándor dogmatikai munkája, az Isten Igéjéről szóló tannak központi jelentőségű elfogadásában áll Barth hatása alatt, de a részletekben nemegyszer önállóan érvényesíti egyházi szolgálataink irodalmi eredményeit. Barth hatásának abban van a jelentősége, hogy amikor az egyházi szolgálat

részletei, azok természete szerint, mindenkor változhatnak, írásai által arra készítette egyházunk munkásait, hogy a lényegesre tekintsenek, és a maradandót szolgálják.

d) Az Ige iránti engedelmesség teológiája a Kijelentés, a Kánon, a prédikáció új értelmezésével új utakra indította a bibliai tudományt is. A feladat ugyanaz volt a biblikusok számára, mint a homiléták előtt: theocentrikus egységben látni és láttatni a Szentírás két oldalát, a történeti szöveget és az abban megnyilatkozó Igét. A gyakorlati teologia keretében aránylag könnyen született meg az Igének a prédikáció feletti uralmáért kimondott tétel: a témát feláldozni a textusért. A biblika teológiában könnyen tűnhetett úgy, hogy Barth és iskolája ennél sokkal többet, valóságos „sacrificium intellectus”-t kíván a bibliai szöveg gondos történelmi megértéséért fáradozó teologusoktól. A prédikációnak az Ige teológiája szerinti megújulását vonzóan példázzák Barth prédikációi. Barth exegetikai művei nem gyakorolták Biblia-kutatóinkra ugyanezt a hatást.

Maksay Albert 1930-ban az enyedi konferencián tartott előadásában, „Az exegézis problémái” (kiadási éve 1931), a következőképpen jellemezte Barth exegézisét: „Barth dogmatikai-exegetikai eljárása, mint sajátos {351/352} reformátori teológiájának célkitűzését szolgáló korrektív eszköz, indokolt, éppen a teologia mai krízisére való tekintettel, – ám mint exegetikai tudományos módszer, kérdésessé tehető. Luther szabálya – „die Meinung aus der Schrift heraus, nicht in die Schrift hinein lesen” – Barthnál nem érvényesül tisztán, mert ő előbb dogmatikus lett, csak a dogmatika gravitációs erejének az exegézis talajára való reakívankozása folytán vált utóbb részben exegetává is. Amit pl. az első Korinthusi levél kommentárjában Istenről, a Kijelentésről, a feltámadásról és az eszkhatológiáról mond, az dogmatikailag, református keresztyén szempontból nemcsak, hogy megállja a helyét, de talán túlzás nélkül állítható, hogy Barthnál olyan sikerült fogalmazást nyer, amilyenre a megelőző teológiai korszakok és iskolák teológusai képtelenek voltak; Barth a lényegre közelíti meg, míg az összes többi teológiai irányok képviselői talán csak a perifériákon jártak ... hogy ezek a következtetések hibátlanok és minden bírálatot kiállanak, az vitán felüli érdeme a reformátori teológián alapuló dialektikai dogmatikának; de csakis ennek írható a javára és nem Barth exegetikai módszerének”.

Barth hatása szempontjából Maksay Albert állásfoglalásából a leglényegesebb az elismerés volt: Barth a lényegre közelíti meg, más teológiai iskolák a periférián járnak. Hogy ez a lényeg-megközelítés ugyanolyan feladatokat ró az exegézisre, mint amilyenekkel küszködött a szisztematika teologia is, a prédikáció is – az természetszerűen következett a tudományos exegézis kétszáz éves múltjának és az Ige-teologia célkitűzésének egybevetéséből.

Az 1935-ben kiadott Kecskeméthy-émlékkönyvben Mátyás Ernő „A dialektika teologia és az exegézis” c. tanulmánya kereste az exegézis módszerére vonatkozóan a Maksay által felvetett és nyitvahagyott kérdés megoldását. Válasza nem vezethetett a kérdés megnyugtató lezárásához, mivel ő még a dialektika teologia két ágának tekintette Barth krisztocentrikus exegézisét és Bultmannnak az emberi egzisztenciát előtérbe állító Biblia-magyarozatát; nem a kettő ellentétét mutatta fel, hanem harmonizálásukra törekedett. Mátyás Ernő az Ige és az Írás magyarázója közti viszony meghatározásával járult hozzá az Írás-magyarozat megoldásához: „egyedül az Isten által újjáteremtett emberek képesek az ő Igéjének megértésére és magyarázatára is”. Az Ige egzisztenciális, újjászülő erejének megszólaltatása az Írás teológiai magyarázata és ennek eszköze, de csak eszköze a nyelvi, irodalomtörténeti, valláslélektani, vallástörténeti magyarázat.

Az 1930-as évek biblika-teológiája így közvetítette Barth hatását, s probléma-felvetése hozzájárult ahhoz, hogy ez a hatás ne legyen egy kész rendszer tanítványi átvétele, hanem az írott Igével folytatott életet-teremtő tusakodás.

Barth hatásának szélességét mutatja, hogy theologusaink az egyházi problémák széles körében arra törekednek, hogy feleleteik az Igéből következő *feleletek* legyenek, s ennek érdekében igazi theologiai fáradozással munkálkodnak azon, hogy a szolgálat tapasztalati anyaga alapján úgy fogalmazzák meg a theologiai feleletet igénylő *kérdéseket*, hogy azok az Ige centrális jelentőségével legyenek összhangban. {352/353}

a) Az enyedi konferencián *Imre Lajos előadása* egy olyan problémakörben törekedett a helyes kérdés és felelet meghatározására, amely a két világháború közötti időben egyházunk legfontosabb szolgálata volt. Az egyházi nevelés alapkérdéseit kellett újra meghatározni „a vallás” korábbi jelentésének és jelentőségének elvetése után. Az enyedi konferenciáról írva, Tavasz Sándor elismeréssel hangoztatja, hogy milyen töretlen úton indult el Imre Lajos előadása, de hangsúlyozza, hogy még radikálisabban kell követni az Igéből adódó theologiai utat: „Az Isten Igéje alatt meg kell ismernünk, hogy a keresztyén nevelés princípiuma nem lehet a „személyiség”, mint érték kategória, de nem lehet Jézus Krisztus sem a „nevelés eszménye”, mert ez a nevelés, ha Jézus Krisztus csak eszmény, még mindig nem keresztyén nevelés, még ha reá is néz. Jézus Krisztus a nevelés feltétele..., célja pedig az Isten által elválasztott, elhívott, megigazított és megszentelt új ember”.

A keresztyén nevelés sajátos területe a theologiai főiskola; ennek új programját *Tavasz Sándor* határozta meg először 1932-ben tartott előadásában „*A dialektikai theologia a főiskolai theologiai oktatásban és nevelésben*”. E témát a következő években több tervezet és írás tárgyalta, főként a theologiai disciplinák új meghatározása érdekében. De az egész meginduló eszmélkedést meghatározták a Tavasz által kifejtett szempontok: az Ige, a keresztyénség igazi élete (az egyház) és a hit határozzák meg a theologiai oktatást, és nem az addig autonómnak tekintett autoritás, a vallásról alkotott tudomány.

b) *Imre Lajos* 1934-ben kiadott munkája „*Az Ige és a fegyelem*”, az egyik legszebb példája annak az önálló theologiai munkának, mely Barth iratainak hatására egyházunkban megindult. Tudva azt, hogy a fegyelem kérdését mennyire mindig az egyház, és pedig az egyház idői rendje szempontjából nézte a theologia, nagy jelentőségű és sok más kérdés vonatkozásában példamutató *Imre Lajos* megállapítása: „akkor ismerjük fel az egyházfegyelem lényegét, ha látjuk, hogy a legközvetlenebb kapcsolat nem az egyház és a fegyelem, hanem az Ige és a fegyelem között áll fenn. Nem azért kell fegyelemnek lennie, mert arra az egyháznak szüksége van, hanem azért van szüksége az egyháznak fegyelemre, mert az Igéhez tartozik.” „Ha az egyházi fegyelem kérdése nincs az Igével kapcsolatban, akkor helyesebb félretenni ..., de ha Isten Igéje parancsolja, ha azzal kapcsolatban van, akkor minden perc késő, semmi küzdelem sem drága és egyetlen kérdés sem égetőbb, mint ez.”

c) Amikor Barth hatása megingatja nálunk a theologiai liberalizmust, annak képviselői az egyház és kultúra hagyományos kapcsolataiért is síkra szálltak. Az enyedi theologiai konferencián ez az aggodalom is szóhoz jutott: „Vajon annak, aki a kulturális élet jövőjéről sorsát szívében hordja, nem kell-e felemelnie tiltakozó szavát minden kultúraellenes theológiával szemben?” *Dávid Gyula* 1930-ban közölt tanulmánya: „*A kultúra kérdése a dialektika theológiában*” említi azt a hangulatot, mely művelődési érdekek védelme címén irányult a dialektika theologia ellen, s egyúttal megvilágítja, hogy a dialektika theologia kultúrabírálatára abból származott, hogy mindenkinek nagyobb értéket és nagyobb hivatást szánt az igazi kultúrának. Barth „*Kirche und Kultur*” c. tanulmánya felhasználásával világítja meg e kérdést, s a bűnbocsánat, a hit és az engedelmesség jelentőségét fejt ki ebben az összefüggésben. Az igazi kultúra Isten {353/354} ígérete: „Ímé, mindent újjá teszek” valóságának itt és most végbemenő demonstrációja; erre irányul az Isten Igéjére és akaratára hallgató szolgáló alázatos szolgálata.

d) A dialektika theologia apológiája indítja el *Dávid Gyula* munkásságát etikai irányban. Fontos eredmény ez úton 1934-ben közzétett „*A keresztyén etika kérdése és irodalma a*

jelenben” c. tanulmánya. Brunner és Gogarten etikai főművei (és más szerzők) mellett Barth két régebbi etikai tanulmányát dolgozta fel: „Das Problem der Ethik in der Gegenwart” és „Vom christlichen Leben”, valamint 1934-ben kiadott iratát „Gottes Wille und unsere Wünsche”. E tanulmány etikai vonatkozásban adott lelképásztoraink számára olyan bevezetést Barth olvasásához, mint amilyent Tavaszy Sándor 1925-1930 közötti írásai dogmatikai tekintetben nyújtottak. Az ismertetés szolgálatán túl azonban állásfoglalás is volt: elutasítása annak a theologiai veszélyes útnak, amelyre Gogarten lépett: „Barth mellett a helyünk, aki végzetes tévelygésnek tartja, hogy Gogarten az Isten törvényét azonosítja a német nép nomosával”.

Ez az irodalmi tájékozódás készítette elő *Dávid Gyula* 1936-ban a Theologiai Fakultás által elfogadott magántanári tézisét: „*A közösségi élet etikája*”. A házasság, munkaközösség, népi és jogi közösség, kulturális közösség és hitközösség problémáit vizsgálva mindenik fejezetben gondosan ismerteti Barth bibliai, dogmatikai, etikai írásainak erre vonatkozó tanulságait. A zárófejezet „A hamis és igazi egyháziasság” cím alatt nemcsak az egyház *életének* etikai alapproblémáit világítja meg, hanem az egyháznak az emberi közösségben betöltött *szolgálata* alapvető feladatát is: „Az egyháznak abba kell hagynia az önmaga dicsőítését, és vissza kell térnie Isten élő Igéjéhez... Az egyház legidősebb, leggyakorlatibb és legreálisabb feladata: közösségben lenni Jézus Krisztussal, és pedig az ő Igéjében. Az egyháznak ez az önmaga elvesztése fogja önmaga megtalálását jelenteni. Munkája idősebbé, gyakorlativá, reálissá fog válni, mint amennyire idősebbé, gyakorlati és reális az élő Isten Igéje, mely őt élte.”

e) Az etikai tanulmányok összefüggésében fel kell vetnünk azt, hogy milyen mértékben vált theológiánk kérdésévé az a harc, amelyet Barth 1933-tól kezdve vívott a nép-nemzet-állam problémájával (és valóságával), s mennyiben érvényesült theológiánkban az a válasz, melyet ő a hitvalló egyház bizonyágtételében adott a kor nagy problémájára. Folyóirataink mindenike közölt e problémakörrel kapcsolatos tájékoztató anyagot. A Református Szemle 1937. évfolyama közölte Barth és egy brazil lelkész *Levélváltását*, amely megvilágította az egyház kettős felelősségének: az Evangélium hirdetéséért való felelősség és a néphez kötöttségből származó felelősség viszonyát. A Kiáltó Szó 1939. januári számában *Dávid Gyula* fordításában megjelent Barthnak 1938-ban *Hromádka professzorhoz intézett világhírű levele*, amely kifejezte Barthnak azt az álláspontját, hogy amikor a cseh nép szabadságát fenyegeti a hitlerizmus, az Evangéliumból nem szabad mindenbe beletörődő pacifista programot csinálni: „a hit érdekében egyenesen parancsolva van, hogy az erőszaktól való félelmet és békességszeretetet elszántan a második helyre, a szabadságszeretetet éppen olyan elszántsággal az első helyre tegyük”. Kétségtelen, hogy a hitvalló egyház nagy küzdelméről részletesebben is írhattak volna egyházi orgánumaink, a Barmeni hitvallás lefordításának és a maga idejében {354/355} való közlésének elmulasztását különösképpen sajnálhatjuk. De bizonyos, hogy theológiánk az európai protestántizmus történelmi próbatétele idején is hű maradt Barthhoz; e korszak theológiájának barthi kérdései a mi kérdéseink is voltak, s a reájuk adott válasz a hitvalló egyház theológiájának irányába mutatott. Két tanulmányt kell itt kiemelnünk. Az egyik *Tavaszy Sándor* 1939-es írása „*Az etika mai kérdései*”, a másik *Gönczy Lajos* dolgozata 1940-ből: „*Mi szükségünk van az Ótestamentumra?*” Barth Dogmatikája 1932-1938-as kötetei mellett szóhoz jutnak itt konkrét állásfoglalásai is: „Die Kirche und die politische Frage von Heute” (1939) és „Rechtfertigung und Recht” (1939). Az etika mai kérdéseiben Tavaszy határozottan foglalt állást a faji mítosz ellen „... ennek hatása alatt vagy magába zárkózik valamely nép, annyira, hogy elszakít más népekkel minden kapcsolatot, vagy pedig nyers erőszak útján hatalmi törekvésekre veti rá magát. Mind a két esetben kétségtelenül odajut, hogy minden magasabb etikai törekvéstől és közösségtől elszakad”.

Gönczy Lajos tanulmánya leleplezte azt, hogy az Ótestamentum elleni támadások a modern antiszemitizmus termékei, s az antiszemitizmust visszautasítva tett bizonyágot a két

szövetség, az Ó és az Újszövetség népe közötti kapcsolatról: „Az egyház az ótestamentumi Isten-nép örököse, amely népnek története Ábrahámnál kezdődik, mivel Isten Fia a világ kezdetétől fogva gyűjt magának sereget.” Barth, Wilhelm Vischer és a hitvalló egyház Ótestamentumot védő iratait idézve jelentette ki: „A keresztyén egyház a két Testamentum egységének elismerésével áll vagy esik. .. aki az Ótestamentumot félreteszi, az a Kijelentést meghamisítja és szembefordul az élő Igével, Krisztussal!”

f) Anélkül, hogy részleteiben vizsgálnók Barth hatásának geográfiai képét, kétségtelen, hogy egyházunkban elsősorban Barth művének Svájcban is ható vonásai érvényesültek. Bazel nemcsak Barth előadásainak színhelye, hanem a Bázeli misszióknak is székvárosa. A nevelés szolgálata mellett az 1930-as években a misszió ügye állott egyházunk homlokterében, s a missziói gondolkodás formálásában is döntő szerepe volt Barth műveinek, valamint Barthot a misszió szempontjából értékelő K. Hartensteinnak („Was hat die Theologie Karl Barth's der Mission zu sagen?” Zw. d. Zeiten 1928). Ebben a szellemben íródott Horváth Jenő 1936-ban kiadott alapos tanulmánya „A külmisszió lényege”. A misszió egyházivá válásának folyamatát már az 1932-ben megindított kis missziói lapunk az „Egyház és misszió” is hirdette. E programponthoz találtak az építő theologia törekvései és a barthi theologia szempontjai, egyesülésük végsőfokon az Ige-theologia elfogadásában ment végbe. Erre mutatott Horváth Jenő dolgozatának elvi megalapozása is: a misszió alapja a testté lett Igében – a misszió alapja az írott Igében – az egyház mint a misszió letéteményese. E beszámoló – célkitűzései szerint – nem térhetett ki az 1930-as években kiadott sok bel- és külmissziói iratunkra, de rá kell mutatnunk arra, hogy ennek az egyházi szolgálatnak az irodalma is alapvetően a dialektika theologia kérdéseinek és feleleteinek befolyása alatt állott. Jelentőségét a későbbi egyházi fejlődés tekintetbe vételével elsősorban abban látjuk, hogy az egyházi közösség és intézmények megújítását szolgálók körében az egyházi misszió munkásai szólták a legnyíltabban az Igét úgy, mint „a hit beszédét”, és ebben – Horváth Jenő könyvének {355/356} tanúsága szerint – megerősítette őket Barthnak az egy hitről, a magát kijelentő Isten emberkereséséről szóló bizonyágtétele.

g) Barth legigazibb, legmélyebb hatását látjuk abban, hogy theologiai tudományunk átalakult „theologia viatorum”-má, az úton járók dialógusává, amelyben kérdéseink és feleleteink az Igére tekintettek. Bizonyos, hogy végső elemzésben ő ennek az átalakulásnak csupán eszköze volt, de áldott eszköze.

Egyházunk theologiatörténetének kiemelkedő dátuma 1936 október 5 és 6, amikor Barth Károly meglátogatta a kolozsvári Theologiai Intézetünket, s a vele való személyes találkozás az Igében elmélyülő theologiai találkozás kitörülhetetlen emlékét írta be mintegy kétszáz lelkészünk, theologusunk szívébe. Az, ami ezt a találkozást jelentőssé tette, az éppen az Ige szerinti kérdések és Ige szerinti feleletek páratlan gazdagsága volt. Isten kegyelmi kiválasztásáról tartott négy előadást Intézetünkben, utána alkalmat adott hallgatóságának kérdések felvetésére. M. Nagy Ottó összeállítása alapján jelent meg az e megbeszélés anyagát megőrző dokumentum: „Barth Károly feleletei előadásával kapcsolatban feltett kérdésekre. Az 5.-i előadás után több mint 80 kérdés futott be, s ezek legfontosabbjaira megfelelő feldolgozó és csoportosító munka után másnap délután és este adott feleletet. Több mint négy órán át tartott a feleletadás, és annak, többnyire csak rövid összefoglalásban való tolmácsolása”. A füzet 19 kérdése és válasza alapján készült csoportosítás: 1. Hogyan dolgozhatnak együtt a különböző felekezetekhez tartozók a társadalmi és egyházi területeken? 2. A hitvallással kapcsolatos kérdések. 3. A kegyelmi kiválasztás tanával kapcsolatos kérdések. Tavasz Sándor a következőket jegyezte fel e feleletekről: „Barth Károlynak a Lélektől megvilágított ragyogó szelleme különösen e diszkusszióban fénylett megragadó hévvel. A személyes bizonyágtételnek olyan megnyilatkozásában volt részük azoknak, akik jelen voltak, amilyenben talán soha, és oly elhatározó erejű volt, hogy annak hatása alatt senki sem maradhat a tétlen szemlélők sorában, hanem belső kényszerrel nyer az Isten akarata

irányába való haladásra. Barth Károly igazi lényét, sajátos theologiai gondolkozását különösképpen ebben az előadásban mutatta meg”.

Az egész találkozás nagy áldását Tavasz Sándor így örökölte meg: „Mialatt szólott, úgy állott előttünk, mint aki a Lélektől hajtva hevül, ég, sőt szenved azért az ügyért, amelyet nem ő maga választott, hanem amelynek szolgálatára őt magát választotta az Úristen. Valóban úgy jött és forgolódott közöttünk, mint aki nem a saját lángelméjűségéből, nem is a maga tapasztalataiból szól, hanem mint aki megbízásból szólja azt, amit az ő Ura ráruházott. Elmondhatjuk, hogy mindent elkövetett, hogy a saját személyéről elterelje a közfigyelmet, és ráterelje Arra, Aki őt magát elhívta és elküldötte, valamint arra az ügyre, amely összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint ő maga. Barth Károlyt úgy ismertük meg, mint aki valóban nem akar, sőt nem is tud már más lenni, mint az Ige aláztos és engedelmes szolgája. Emberi nagysága őszinte és tiszta emberi egyszerűségében mutatkozott meg. Egy pillanatra sem volt más, mint ő maga. Nem játszott szerepet, nem öltött magára semmiféle idegen álarcot; nem tudóskodott, nem hivalkodott, nem paposkodott és nem professzorkodott, hanem megmaradt Isten tiszta tekintetű kedves gyermekének. Már régen írásaiból megállapítottuk róla, hogy kizárólagosan csak theologus, de {356/357} olyan theologus, aki ennek a nagyszerű névnek az egész tartalmát fejezi ki személyiségében és magatartásában. Barth új fényt és új csillogást, mert új jelentést adott a theologus névnek. Vagy talán visszaadta annak régi tiszta fényét úgy, hogy ma nemcsak belső örömmel, de külső büszkeséggel is hordozhatja mindenki, akinek jogcíme van hordozni ezt a kitüntető nevet.”

Imre Lajos e találkozásról *Az Útban* írt beszámolót. Akik ismerik azt a páratlan szerénységet és szenvedélyes tárgyyszerűséget, amely Imre Lajos stílusát is meghatározza, azok tudják igazán értékelni megemlékező szavait: „Pál azt írja a Galatáknak, hogy úgy fogadták őt mint Isten angyalát, mint Krisztus Jézust, olyan boldogsággal. Ha ő ezt leírta saját magáról, mi is elmondhatjuk, hogy Barth személyében igazán Isten küldötte járt közöttünk, s kérjük Istent, hogy tegye ittletét gyümölcsözővé egyházunk számára.”

5. Újabb tanulmányok

Imre Lajos egy 1939-ben írt tanulmányában a következőképp jellemezte egyházunk theologiai helyzetét: „a reformátori theologia hivatalosan bejutott és polgárjogot nyert az egyházi életben, de ugyanakkor elvesztette harcos, kérdéseket felvető, felelősségre vonó, az egyház életét állandóan az Igével összemérő, kritikai jellegét, tehát éppen azt a vonását, amely az igazi theológiát mindig az egyház értékes munkájává teszi. Kifejezései, terminológiája közhasználatúvá lettek, de ezek mellett egy humanisztikus, az egyház életét külső szempontok szerint néző felfogás csúszott be, amely a theologiai szempontokat vagy háttérbe szorítja, vagy azokat egyszerűen ismeretanyaggá, az egyházi didaktika egyik tárgyává alacsonyítja le, s abból a lelki, személyes döntésre irányuló szempontokat kihullatja”.

Az, amit Imre Lajos „az egyház életében külső szempontok szerinti” döntésnek nevezett, az 1939-et követő években mint egyházi életünk meg-megújuló kísértése és súlyos veszedelme jelentkezett. Éppen azért kell értékelnünk azokat a theologiai könyveket, amelyek ugyan valóban nem voltak mások, mint „az egyházi didaktika körébe” tartozó theologiai tankönyvek vagy tanulmányok, de a maguk szakterületén át mégis az Ige uralmáért fáradoztak, az Ige szerinti építéshez hordtak építő köveket. Barth jelentősége az, hogy műve e tanulmányírók számára mérhetetlenül többet jelentett a tudományos mérték szerint kötelező bibliográfiánál. Elmondhatjuk, hogy egy „külső szempontok” által meghatározott korban emberileg ő adta az indítást ahhoz, hogy mégis érdemes a theológiát művelni, és a reménységet, hogy az Igét szolgáló theologia talán hozzájárulhat ahhoz, hogy a sokszor külső szempontok által dominált egyházban mégis győzhet a „bensőséges” testvériesség és a „felülről” származó kegyelem.

a) E tanulmányírók sorát azokkal a Barth-tanítványokkal kezdjük, akik már nincsenek a teológiáért és egyházért munkálkodó élők sorában. *Kiss Béla* munkájánál utalunk arra, hogy bár a beszámoló a református egyház teológiájáról szól, teológiai téren – és éppen Barth ökumenikus hatása alatt – az utóbbi nemzedék életében egyházunk egyé forrott a hazai magyar nyelvű evangélikus (lutheránus) egyházzal. Ez az egység valóban munkaközösség volt, s *Kiss Béla* – formális megbízatás nélkül – mindkét egyház nevében tartotta számon azt a teológiai vitát, {357/358} amelyben egyik oldalon Barth, a másik oldalon a naturalis teologia egymás között is különböző védelmezői, E. Brunner és F. Gogarten állottak. E vita anyagának folyóirati ismertetésén át fedezte fel *Kiss Béla* e probléma horderejét. Kezdetül Barth mellett foglalt állást minden fenntartás nélkül, egyetlen kiegészítéssel. Azzal, hogy a teologia naturalis olyan nagymérvű és állandó kísértés az evangéliumi reformáció egyházaiban is, hogy vele, éppen legyőzése érdekében foglalkozni kell. Így születik meg 1940-ben kiadott dolgozata: „*A theologia naturalis problémája*”. Állásfoglalása nem nélkülözte a prófétai intést sem: „Evangélikus egyháznak szünet nélkül önkritikát kell gyakorolnia maga felett: hol és mennyiben tért el az evangéliumi tanítástól és mennyiben engedett helyet a teologia naturalisnak. Határozottan kell visszatérni a reformátori teológiához, mert megbízatásának: az Ige tiszta hirdetésének csak ebben az esetben tehet eleget”.

b) *M. Nagy Ottó* két könyve egyházunk utóbbi évtizedei teológiai irodalmának legértettebb és legsúlyosabb termékei közé tartozik. Bartheta tekintve sehol sem érezzük annyira ellenállhatatlanul a „kongenialitás” szavának kimondását, mint *M. Nagy Ottó* 1939-ben megjelent „*Szent hitünk*” c. rövid dogmatikájánál. A könyv felosztása: I. rész: Isten az ő Igéjében, II. rész: A teremtés műve, III. rész: A kibékítés műve, IV. rész: A megváltás műve. E felosztás Barth bejelentett, de 1939-ben még csak a bevezetésnél tartó dogmatikai rendszerét valósítja meg. Abban is Barth hatása érvényesül, hogy ez az egyetlen teológiai munka nálunk, mely egyesíti a dogmatikai és etikai kérdéseket. A hit és engedelmség egy: „nem lehet két úrnak szolgálni, egyiknek hitünkkel, másikkal engedelmségünkkel; Isten nem tűri, hogy benne higgyünk, de ugyanakkor másnak szolgáljunk és engedelmeskedjünk”. A másik könyv az 1941-ben kiadott, gyakorlati célokat szolgáló „*Isten Igéje*” című Bibliaismertetése, melynek I. része a kijelentésről szól, II. része a Szentírásról (ez a tulajdonképpeni téma), III. része az Ige hirdetéséről. Ez a felosztás is a tanítóra utal, a könyv maga pedig arra, hogy *M. Nagy Ottó*, ez a korán elköltözött kiváló theologusunk az Egyetlen Tanítónak, az Úr Jézus Krisztusnak volt példaadóan hűséges tanítványa. Könyve megjelenési idején a szakkritika már kiemelte a harmadik részből „az igehirdető egyház kísértései”-ről szóló kis fejezet építő erejét. E kísértések: mást tartani fontosnak az igehirdetés helyett, a prédikáció díszével a figyelmet az Igéről a képekre terelni, az Igét vitatételekké változtatni, az Ige helyett a prédikációban megrendítő lelki élményeket vagy idegen bölcsességeket hirdetni – mind eltávolítandók; „mi soha sem kerülhetünk Isten beszéde fölé és nem rendelkezhetünk fölényesen vele; az Ige lesz úrrá felettünk, parancsol nekünk, irányítja és formálja életünket; úgy kerülünk azok közé, akik boldogok, mert Isten Igéjét hallgatják és megtartják”.

c) A következőkben teológiai szolgálatunk ma is munkálkodó képviselőinek tanulmányait soroljuk fel szakok szerinti csoportosításban, e beszámoló megadott kerete miatti szűkszávúsággal. Legelőbb a biblikai teologia egy ószövetségi és két újszövetségi munkását kell megemlítenünk.

Nagy András, *A váltság gondolata az Ótestamentumban* (1945) előljáró beszédét ezzel a vallomással kezdte: „Szolgálatom kezdete óta fogva tartó kérdésem: a bibliai gerincgondolatoknak a Biblián kívülről való származtatása azoknak félreértését, jelentőségük csökkenését, csak történetivé {358/359} válását eredményezte és az egyház igehirdető-írásmagyarázó szolgálatát a kijelentés egységéből kikapcsolta, miáltal a Szentírásban az Ige hangja bizonytalanná lett”. Jellemzőnek kell tartanunk azt, hogy a „Kijelentés egysége” által

megragadott ószövetségi theológus a biblika theologiai munkának szentelte egy munkás évtizedét s nem az exegézisnek. Ha szabad ezt mondanunk: nem alulról, a szövegtől közeledett az Igéhez, hanem kitapintja és feltérképezi az Igének azt a hálóját, a biblika theológiában egybefoglalt bizonyságok rendszerét, mely együtt tartja a Kánonban a sok történeti tanút. Nagy András könyve és egész munkássága az Ószövetség nyelve, fogalmai, szavai „közös nevezője” iránti szenvedélyes érdeklődés. Módszerét ott fogalmazta meg a legszemélyesebb módon, ahol ezt mondta: „ami nem tárul fel a keresőnek, arra csak várni lehet alázatosan”. Tanítványai hálával emlékeznek arra, hogy az Írás titkainak milyen gazdagsága tárult fel Nagy András bizonyágtételében. A Kijelentés egységét és az Ige hangjának bizonyosságát keresve, tanítványai előtt felnyitotta az Ige theológiájának kapuit. E munkában mindig örömmel, készséggel idézte Barthot, s legközelebb érzi magához Wilhelm Vischert. Munkája, könyve ébresztő erejű, de megoldás helyett inkább indítást adott a dialektikai theologia exegézise módszerei problémájának megoldására.

Horváth István 1940-ben megjelent tanulmánya „*A történet-kritikai és theologiai írásmagyarázat*” termékeny módon járult hozzá a Maksay Albert és Mátyás Ernő által felvetett kérdés tisztázásához. A theologiai exegézis nem egy a történeti exegézist kiegészítő, vagy afelett álló írásmagyarázat: „A Szentírás emberi-történeti megismerése nélkül nincs Szentírásmagyarázat”, de „ezt a történeti megismerést nem szabad első lépésként a magyarázat első felének tekinteni”; „a magyarázatnak egységesnek kell lennie, ezt követeli az Írás szavának Ige-mivolta”. Az a Szentírás-magyarázat, amelyik egységben szemléli az Írás két oldalát, felmutatja a bibliai fogalmak, a bibliai könyvek sajátosságait, de mindezt abban az egységben, ami azáltal létesült, hogy „a Szentírás írói mind a testté lett Igéről tesznek bizonyágot”. „Az egész Szentírás azért képez nagy egységet, mert az auctor primarius, a Szentlélek Isten az, aki az egész Szentírásban beszél”.

Tőkés István gazdag munkásságából azokat a tanulmányokat emeljük ki, amelyekkel a dialektika theologia által vitatottá tett hermeneutikai-exegétikai kérdések megoldásához járult hozzá. Az Út 1941-es évfolyamában: „*Néhány megjegyzés*” (Horváth István idézett tanulmánya kapcsán). 1943-as évfolyamában: „*Az egyház a hűség próbájában*” (a Bultmann-kérdéshez). Ezek az előtanulmányok mutatták, hogy milyen céltudatosan és szívósan készült Tőkés István ama nagy munkája: „*Az újszövetségi hermeneutika története*” megírására, amelyet két részletben 1947-ben és 1949-ben nyújtott be theologiai intézetünkbe mint magántanári és doktori tézist. A theologiai történet kezdeteitől Barthig tart hatalmas anyaggyűjtése. Szempontjaira és Barhtal való kapcsolataira jellemző az a megállapítása, amely szerint a liberális írásmagyarázat mai képviselői (köztük Bultmann is) – „bár fizikai életük a mához tartozik”, munkásságuk alapján nem sorolhatók a jelenkorba, amelyet az Ige theológiája határoz meg. „E csoport képviselői csak akkor is annyiban érdekelnek, amikor és amennyiben tevékenységük egyik vagy másik vonatkozásával beilleszkednek {359/360} az Ige-theológiába”. E szintetikus munkát azonban az jellemzi, hogy éppen azért, mert Barth és a dialektika theologia Írás-értelmezésének elhatározó befolyása alatt áll, sajátosságai kiemelésével tudja Írás-értelmezésnek tekinteni mind a protestáns orthodoxyát, amelyet „a verbális inspirációért”, mind a történetkritikai iskolákat, amelyeket az Írás elhumanizálásáért oly sokszor elítélt a források mélyére nem tekintő theologiai köztudat. Tőkés István könyve a legönállóbb történelmi hozzájárulás az Ige theológiájának ökumenikus közösségéhez, s egyúttal – számára ez volt mindig a fő-alapvetés egy, az egyházunk theologiai adottságai által oly régóta igényelt kommentár-irodalom megteremtéséhez.

d) A praktika theologia művelői között az 1930-as évek végétől mind sűrűbben jelentek meg Kozma Tibor dolgozatai. Két önállóan megjelent tanulmányában a homiletika alapvető kérdéseit világítja meg. *Téma és textus a prédikációban* (1940) az igazi textusprédikáció felmutatásával együtt a Szentírás és prédikáció, az Ige és a gyülekezet helyes kapcsolatának a kérdéseit is megválaszolja. Az „*imago Dei*” problémája és a prédikált Ige álláspontját az a

következetesség jellemzi, amellyel a homiletika gyakorlati problémáját is az Ige alapján kívánja rendezni. Iránya megvilágítására idézzük a textus fogalmának meghatározását: „Az a szentírási hely, amelyhez a gyülekezet egyes kérdéseiből kiindulva eljutok, akkor lesz textussá, amikor azt hallom meg, amit az a szentírási hely meg akar válaszolni”. Idézeteiben számon tartja az 1942-ig megjelent főbb Barth-műveket, de Barth igazi hatása az Ige következetes érvényesítése. Az „Imago Dei” előszavában így határozta meg homiletikai célkitűzéseit: „az Ige teológiájának képviselői még nem húzták meg talán minden részletre kiterjedően..., nem mutatták fel talán elég világosan, vagy összefüggően, hogy az Ige teológiájának milyen csontig-velőig ható ereje van a leggyakorlatiasabb kérdésekig, és állításai ezen a területen is igazolódhatnak és érvényesek. Éppen ezért állott elő, hogy... az Ige követelménye és a gyakorlati élet igénytámasztása között kompromisszumokat hoznak létre, melyek azonban mindig elnyelik az Igét az úgynevezett „gyakorlati élet”, illetve az élet immanens szemléletének javára.”

Az Ige parancsát „minden részletre kiterjedően” érvényesíteni, azaz az egyházi élet egész területén – ez volt ez években teológiánk legsajátosabb törekvése. Így került a gyakorlati teologia homlokterébe egy új disciplina: az ekléziasztika. László Dezső 1939-ben kiadott munkája (formátumában M. Nagy Ottó két könyvéhez hasonló) címe miatt is figyelmet érdemel: „Az Ige egyháza”. Fejezetei: 1-9. az egyház dogmatikai értelmezése, 10. az Ige és az egyház, 11-20. az egyház funkciói, munkái, 21-23. az egyház és más közösségek viszonya, 24-28. az egyház tagjai, szolgálói, felépítése. A címben adott témának a meghatározása (10. §.) rávilágít a könyv sajátosságaira: „Ha a mi egyházunkat minden más egyháztól legélesebben megkülönböztetve akarnók meghatározni, akkor azt mondhatnánk róla, hogy ez az Ige egyháza”. E meghatározás elsősorban arra a helyzetre tekint, amelyben szolgálni kíván; e helyzetet pedig a „mi egyházunk” történeti adottsága határozza meg, a történeti egyháziság összes ismérveivel, erőivel és gyöngeségeivel együtt. Ebben a helyzetben úgy kíván szolgálni, hogy ennek az egyháznak az öntudatosodása ne a hagyományos „kálvini örökség” irányába haladjon, hanem az Ige megismerése és befogadása irányába. E könyv érdekes és valóban „építő” {360/361} tartalma szerint az a tétel, hogy a mi egyházunk az Ige egyháza, nem az Ige konfesszionális kisajátítását jelenti, hanem egy konfesszionalista egyháznak az Igére való ránevelését. E kérdés teológiai jelentőségét és a hithez kapcsolódó választ mutatja meg László Dezsőnek a Károlyi Emlékkönyvben (1940) kiadott szép tanulmánya: „Az Ige meghallgatása”.

Imre Lajos 1941-ben kiadott *Ekléziasztikája* nemcsak általános törekvései miatt sorozható be a Barth hatását tükröző irodalomba, egészen konkrét hatások állapíthatók meg különösen „az egyház mint hitvalló egyház” értelmezésénél és az ezzel a problémakörrel szorosabb kapcsolatban álló kérdéseknél. Az egyháznak mint hitvalló egyháznak a megismerése következett abból a vonásból, amelyet a korabeli recenzens így fogalmazott meg: „az egész könyv útkeresés arra nézve, hogyan lehet kompromisszum nélkül megmaradni az Ige szolgálatában”. De nemcsak az egyház útkeresése szólal meg itt, figyelmeztet az egyházat felkereső, megszólító, megújító Igére is: „Istennek az ő gyermekei megtalálásáért végzett munkájára”. Imre Lajos könyve úgy írja le az egyház, a gyülekezet, az egyes lélek és az egyház munkásainak életét és szolgálatát, hogy mindenképp felett Isten tettét hangsúlyozza, „amelyben Isten a maga Igéjében akar cselekedni, és pedig úgy, hogy döntés elé állít, feltárja igényét, megjelenti váltságígéretét s megtérést, új életet támaszt.”

Gönczy Lajos 1941-ben megjelent tanulmánya: „A homiliás és sákrámentumos istentisztelet” továbbhaladás azon az úton, amely a textusprédikáció követelményének felállításával indult. „A homiliás istentisztelet, középpontjában a prédikációval mindig magában rejtje azt a kísértést, hogy az ember a maga gondolataival, szándékaival, akaratával, világával nyomuljon előre. A prédikációnak a textushoz kötöttsége nem elég védelem ezzel a kísértéssel szemben... Ezzel szemben a keresztség, éppúgy, mint az Úrvacsora, nem akar

semmi másról tudni, mint Krisztusról, a megfeszítettről... Amiként két pontot csak egy egyenessel lehet összekötni, úgy a keresztség üzenetéből, mint kezdőpontból kiinduló és az úrvacsora üzenete, mint végpont felé haladó prédikáció sem lehet más, mint egészen Krisztusra tekintő, Belőle kiinduló és Hozzá érkező”. Barth Istenismeret és istentisztelet c. művének hatása ismerhető fel a tanulmányon, amellyel liturgikai irodalmunk új és ígéretes szakaszának kibontakozása kezdődött.

A szisztematika theologia munkásainak nagy ösztönzést adott az, hogy az Egyházi Dogmatika mellett egymásután jelentek meg Barth megragadó „summái”. Egyházi irodalmunk legsűrűbben idézett munkái: Credo (1935), Istenismeret és istentisztelet (1938), Rövid dogmatika (1947). A Credo adja az első indítást Geréb Pálnak, hogy a szisztematika theologia egyik vagy másik részletproblémája helyett a theologia egészét tegye tanulmány tárgyává; így jelenik meg 1944-ben „*A történet az Ige mértéke alatt*” c. tézise, a következő tartalommal: 1. A Teremtő Isten – a történet Ura, 2. A történet rejtélye – a bűn Isten világában, 3. A megváltó Isten a történetben, 4. A megszentelő Isten a történetben, 5. A teremtés helyreállítása. Ugyanilyen egyetemes dogmatikai összefüggésben világítja meg etikai tanulmányában a közösség alapproblémáját: „*A békéltetés szolgálata*” (1947). Geréb Pál dolgozata az etikai tanítás dogmatikai megalapozásával képviseli Barth rendszerének azt a sajátosságát, mely nem engedi a „tan” és az „élet” kérdéseinek szétválasztását. Az egész theológiát átölelő érdeklődés {361/362} indítja arra, hogy megkezdjék a nagy Egyházi Dogmatika olyanszerű feldolgozását, amilyent Otto Weber nyújtott a német nyelvű theológiának. A paralelizmus – jó gondolatokban és azok jó kivitelében sohasem vált az egyház és a theologia kárára. Geréb Pál e szolgálatából kaptuk eddig ízelítőként a Református Szemlében megjelent három tanulmányát: „*A jelenkori református theologiai irodalom fő gondolatai*” (1962, Barth „Isten emberiségéről” szóló tanításának ismertetése), *Isten kegyelmi kiválasztása* (1963, Barth predestináció-tana a Dogmatika alapján) és „*A Genézis 1-2. részének exegézise Barth dogmatikájában*” (1964, ebben Barthnak az „imago Dei” dogmatikai értelmezésére vonatkozó tanítását tette ismertté).

A szisztematikai theologiai munkának egyik feladata az, hogy a szisztéma minden részéből ráirányítani a fénysugarakat valamely kritikussá vált pontra. Ezt a szolgálatot kaptuk Dávid Gyulának 1949-ben a Theologiai Intézethez benyújtott tézisében: „*A keresztség sákramentuma*”. A dolgozat második fele Barth gyermekkeresztség-tanát ismerteti, majd azt exegetikai és dogmatikai érvekkel bírálja. Dávid Gyula tézisének utolsó része „A gyermekkeresztség gyülekezeti vonatkozásai” keretében dolgozta fel „a keresztség és az egyháztagság kérdését”. Ez az a kritikus pont, amelynek megvilágítására a tanulmányíró mozgósította a theologiai szisztéma minden fényszóróját. Barth gyermekkeresztség-tana arra irányult, hogy ne lehessen a keresztség sákramentumát egy „születéses” egyháztagság védelmére felhasználni; Dávid Gyula egy, a modern egyházi életben nem kisebb veszélyt jelentő jelenségre: az „önkéntes” egyháztagság szektás gondolatára mutatott rá. „Isten mindeneket megelőző szuverén kegyelme alapján kereszteltek meg és lettünk egyháztaggá, és semmi alapja sincs, hogy az egyháztagságot más – emberi – alapra helyezzük ... Mindezzel nem akarjuk az egyházi közönységet védelembe venni. Valljuk, hogy a közömbösségnek az igehirdetés komolysága vethet véget. Ennek az igehirdetésnek azonban a keresztségi kegyelem alapján kell állnia.”

Az egyház egysége a második fontos probléma, amelyben a szisztematika theologiai munka szükséges, hasznos tanítást adott egyházunknak. Csutak Csaba: *Krisztus egyetlen egyháza* címen a Theologiai Intézetnek 1959-ben benyújtott tézisében foglalkozott e kérdéssel. Barth „Az egyház és az egyházak” c. tanulmányának bő kivonata már 1937-ben megjelent a Református Szemlében. Csutak Csaba most az Egyházi Dogmatika erre vonatkozó tanításait szólaltatta meg munkájában; nevezetesen Barthnak azt a tételét, amely szerint az istentiszteletre egybesereglett gyülekezet az egyház középpontja. Ez a tanítás

támasztja alá Csutak Csabának azt az alapvető megállapítását, amely szerint az istentiszteleten az az igehirdetés és sákramentumok által (ideértve az élet istentiszteletét is) kialakult gyülekezet Krisztus által egy és azonos a földön elszórtan élő többi gyülekezettel. Az egyház egységét, valamint az egyház minden más lényegi jegyét az istentiszteleti közösségben létesülő egyetlen egyház hozza létre. Ezzel a felismeréssel pedig Csutak Csaba dolgozata nemcsak theologailag világított meg egy nagy horderejű egyházi kérdést, hanem egyházi-gyülekezeti életünk legáldottabb eredményeire hívta fel a figyelmet. „Az ökumenikus munkának valóban az egyházban kell történnie. Ez azt jelenti, hogy istentiszteletből kell kiindulnia és istentiszteletben kell végződnie... {362/363} Igazi egységét élő Urával való igazi közösség teszi; ezért akkor is imádkozni kell, ha a szervezeti egység kérdése megoldódna”.

f) Számvetésünk utolsó pontjánál visszatérünk Imre Lajos idézett megállapításához, és azt kérdezzük: érvényes-e még theologiai életünkre az, hogy a reformatori teológia polgárjogot nyert egyházunkban? A kérdést az eddigiek összefüggésében így konkrétizáljuk: Isten Igéjének uralma alatt áll-e egyházunkban a bibliai tudomány és a prédikáció – vagy esetleg új utakra térünk? él-e egyházunkban egy olyan theologiai felelősség, mely a Kijelentés igazságáról való bizonyosságtétellel támogassa és figyelmeztesse az egyház szolgáit a Biblia-kutatás és prédikáció Isten szerinti feladatára? megnyilvánul-e az az ékes és jó rend, mely minden keresztyén tevékenységet és szolgálatot ama központ körül helyezzen el, amelyet a maga hármasságában egy és egyetlen Ige jelent az egyház számára? Hálával tekintve vissza a kezdetre, mely valóban olyan idő volt, amikor „angyal szálla a tóra és felzavará a vizet” (János 5:4), hálával állapítjuk meg azt is, hogy az Ige szerinti theologiai megújulás nem csak néhány év termését jelentette s hatása ma is tart.

Részletezés nélkül, röviden utalunk arra, hogy Barth theologijában az Igére, mint az egyház egész életének egyetlen lehetségesítő alapjára való rámutatás tette lehetővé azt, hogy egyházunkban új történeti látás és történetileg új szolgálatok bontakozzanak ki. E tanulmány keretében nem foglalkoztunk azzal, hogy hogyan alakult a négy évtizedben az egyháztörténelem theologiai feldolgozása, nem foglalkoztunk theologiai nevelésügyünk, ökumenikus kapcsolataink, az egyházi statutum-alkotás és az egyház társadalmi szolgálatának problémakörével, e vonatkozásokban ugyanis Barth művének inkább csak közvetett, a centrumtól távolabb érvényesülő hatásait tudnók felmutatni. De bizonyos, hogy a theologiai megújulás ezeket a köröket is érintette, Barth a mi számunkra is új világosságban ragyogtatta fel a melanchthoni tétel igazságát: „Hoc est Christum cognoscere, beneficia ejus cognoscere”.

Beszámolónk megmarad annál a körnél, mely eddig is érdeklődésünk fő tárgyát képezte. Kerülve minden túlzást, azt állapíthatjuk meg, hogy egyházunk szolgálói közül egyre többen (talán a megelőző nemzedékeket is meghaladó számban) foglalkoznak a textusprédikáció által megkivánt *Szentírás-tanulmánnyal* és az Igének a Szentírás szerint, a textus alapján való hirdetésével. A Szentírás-tanulmányok (egyresort: maradó jelentőségű theologiai exegetikai művek) és a prédikációk alkotják azt az anyagot, amelyikből theologiai életünk egyik jellemző és jelentős megnyilatkozás-sorozata született. Azokra a homiletikai tanulmányokra gondolunk, amelyek folyóiratunk, a Református Szemle fő vonalát alkotják; az utóbbi 10 év anyagából idézzük a következőket: *Geréb Pál*, Barth Károly jubileuma (az Egyházi Dogmatikának az igehirdetés szempontjából való értékelése), A dogmatika segítése az igehirdetésben (mindkét tanulmány 1956), *Tőkés István*, Az igehirdetés némely nyitott kérdései (1956), Hogyan készülök gyakorlatban az igehirdetésre (1957), Az igehirdetés tartalmi és formai követelményei (1959), Az írásmagyarázás kritériuma (1964); *Borbáth Dániel*, Az igehirdetés (1957), A prédikáció alapigéje (1960), Igihirdetésünk reménysége és betegségei (1964); *Teleky Mihály*, A prédikáció gyülekezetszerűsége (1956), *Nagy István*, Szentírás és igehirdetés (1956); *Jakab Zsigmond*, A textusválasztástól a prédikációig {363/364} (1961), Prédikációra való készülés közben (1963); *Horváth István*, A bibliai nyelvek ismeretének és tanulmányozásának haszna (1960); *Dombi Béla*, Az igehirdetés a

Szentírásban (1964); *Higyed István*, Az egyház igehirdető szolgálata (1964). A felsorolást folytathatnók azokkal a tanulmányokkal, amelyek az említettekkel egy vonalban, azonos felfogásban a speciális problémák (igehirdetés a keresztségben, az úrvacsoránál, igehirdetés a temetésen) megoldását keresik; e speciális tanulmányok közül emeljük ki *Búthi Sándor* két tanulmányát (1951, 1965): „Az etikum az igehirdetésben”, amelyek tükrözik azt, hogy hogyan válik a „gyakorlati” útkeresés az Ige szuverénitása alatt theologiai bizonyoságtétellé.

Irodalmilag Thurneysen, Az Ige szolgálata és Barth Egyházi Dogmatikája áll e tanulmányok mögött, de valójában minden irodalmi hatásnál előbb az a forrás, amiből kiindulnak; e forrás a szerzőknek maguknak és szolgatársaiknak a Szentírás bizonyoságtétele megértéséért és az Ige hirdetéséért naponta végzett személyes fáradozása. E fáradozás mértékét és tartalmát egyéni színnel, de mégis – ez a meglepő és örvendetes – azonos állásfoglalással fejezik ki. Éppen ezért kell kérdeznünk, ha nincs a tanulmányírók között vita, mi indokolja e témakör állandó felszínén tartását? *Tőkés István* idézett, 1959-es tanulmánya a legtisztább felelet: „El kell jutnunk addig a pontig, ahol az Anyaszentegyház lelkipásztorai és a hívők serege így szól: az igehirdetés alapvető kérdéseire nézve mindnyájan ugyanúgy gondolkozunk és cselekszünk. Meg kell szűnnie annak a hinárnak, amelyben akár tíz-húszféle alapon nyugvó prédikációt is elfogadhatónak tartunk”. Az igehirdetés az egyház élete – ezt a meggyőződést sugározzák ma egyházunkban a theologiai szolgálat igényével jelentkező írások.

Megújult prédikáció – minden lelkipásztor ajkán, megújult egyház – az élet istentiszteletének valósága minden gyülekezetben: ez az a kép, mely olyan sokféle módon élt közöttünk a reformáció óta. Ma e képnek az a sajátsága – és ebben vagyunk hálásak tanítónknak, Barthnak, – hogy megtanultuk, hogy nem mi, nem a mi tudományunk vagy művészetünk teremt kapcsolatot a megtartó Ige és a megtartandó egyház között. Prédikációnk és theologiai munkánk reménységére Barth szavaival utalunk: „Isten Igéje: maga Isten a Jézus Krisztus egyházának igehirdetésében. Midőn Isten az ő egyházának azt a megbízást adta, hogy róla beszéljen, és midőn az egyház ezt a megbízást teljesíti, Isten maga hirdeti Kijelentését az ő bizonyoságaiban. Az egyház igehirdetése akkor tiszta tanítás, ha az abban kimondott emberi szó a bibliai Kijelentés bizonyosságának elfogadásával Isten iránti engedelmisséget tanúsít és engedelmisséget szerez” (Egyházi Dogmatika I/2/22. – idézi Borbáth D., Igihirdetésünk reménysége).

Folytathatnók még Barth hatásának felsorolását, ha a „tudományos” irodalmon túl számbavennők a theologiai kurzusok és prédikáció-kéziratok világát is. Megismételjük kiinduló pontunkat: e beszámoló egyházunk irodalmának csak egy részét tárgyalta. A felsorolt tanulmányok és könyvek arról győznek meg, hogy Barth műve kivételes szerepet töltött be theologiónk életében: mint érzékeny iránytű, minden pillanatban azt az irányt mutatta, ahol felettünk a sarkcsillag ragyog. Túl utalt önmagán, s az Igére tanítja ma is a tanulni akarókat. Hálával e tanításért, ismételjük {364/365} annak az oklevélnek a szavait, amellyel egyházunk 1937-ben tiszteletbeli professzorunkká választotta őt: „a theologiónk régi és tiszta értelmét, s az egyháznak a theologiót visszaadta és az Isten Igéjének szolgálatába állította, miáltal hitünk szerint, Isten akaratából a Szent Lélek segítségével a lelkek újjászületésében áldott és hatalmas eszközzé lett.”

JEGYZETEK

1. Barth műveiről írt fontosabb ismertetések folyóiratainkban:

1. *Tavaszy Sándor*: Új program-követelések a protestáns theologióban. Az Út, 1924. (Barth első, „még hiányos adatokra” támaszkodó ismertetése). 2. *Tavaszy Sándor*: A dogmatika, mint az Isten Igéjéről szóló tan (Die christliche Dogmatik im Entwurf.

Prolegomena zur christlichen Dogmatik 1927). Az Út, 1929. – 3. *Horváth Jenő*: Barth és dogmatikája (Kirchliche Dogmatik. Die Lehre vom Wort Gottes 1/1, 1932), Református Szemle 1938. – 4. *Horváth István*: A legújabb theologiai munka (Kirchliche Dogmatik, Die Lehre vom Wort Gottes 1/2, 1938), Az Út, 1938. – 5. *Tőkés István*: A dogmatika alapvonalai (Dogmatik im Grundriss – 1947), Református Szemle, 1947. – 6. *Borbáth Dániel*: Barth új könyve az evangéliumi teológiáról (Einführung in die evangelische Theologie, 1962), Református Szemle, 1964.

II. A tanulmányban felsoroltakon kívül Barth következő írásainak fordítása jelent meg egyházunk kiadásában: 1. Isten Igéjének szolgálata. Fordította Pilder Mária, Kolozsvár, 1936. – 2. A reformáció mint döntés. Fordította Pilder Mária, Kolozsvár, 1936. – 3. Isten akarata és a mi kívánságaink. Fordította Pilder Mária, Kolozsvár, 1936. – 4. A református tan, annak lényege és feladatai. Fordította M. Nagy Ottó, Kolozsvár, 1936. – 5. Szempontok a Szentlélekről szóló tanhoz. Fordította Kozma Tibor, Kolozsvár, 1940. – 6. A protestáns teológia új tájékozódása az utóbbi harminc esztendőben. Fordította Sárközy Endre, Az Út, 1940. – 7. Áhítatok. Fordította Nagy József, Nagyenyed, 1941. – 8. Jézus és a vak ember (prédikációk). Fordította Nagy József, Nagyenyed, 1942. – 9. Bevezetés a Heidelbergi Kátéhoz. Fordította Gudor Lajos, Ref. Szemle, 1963.

III. Az 1930. évi nagyenyedi theologiai konferenciáról szóló beszámoló: 1. *Tavaszy Sándor* Az Út 1930. évfolyamában, 134-143. – 2. *Vásárhelyi János* (szerkesztő) és *Zólyomi Jenő* a Református Szemle 1930. évfolyamában, 193-203.

IV. Barth Károly 1936. évi látogatásának beszámolója: 1. Református Szemle 1936,435 és 1938,69. – 2. Az Út 1936. 260. – 3. Egyházkerületi Közgyűlés Jegyzőkönyve 1937/12. pont. –

V. E korszak első részének általános theologiai bibliográfiáját nyújtja *László Dezső*: A ma élő romániai református lekipásztörök irodalmi munkássága, Kolozsvár, 1939, valamint ennek kiegészítése a Theologiai Szemle 1941. évfolyamában. Az újabb theologiai nemzedék munkásságát tükrözik a Kolozsvári Theologiai Intézethez 1955 óta benyújtott magiszteri és doktori tézisek; feldolgozásukra ez alkalommal nem térhettünk ki.